

O'ZBEKISTON SHAROITIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHNING YAIM O'SISHIGA TA'SIRI

Jo'rayeva Zamira Ulug'bek qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)

juraevazamira139@gmail.com

ORCID: 0009-0002-1942-1801

THE IMPACT OF THE TRANSITION TO A GREEN ECONOMY ON GDP GROWTH IN THE CONDITIONS OF UZBEKISTAN

Jo'rayeva Zamira Ulug'bek qizi

Tashkent State University of Economics

Faculty of Economics

juraevazamira139@gmail.com

ORCID: 0009-0002-1942-1801

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston misolida yashil iqtisodiyotga o'tishning YAIM o'sishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar, iqtisodiy mexanizmlar va ularning o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi. Shuningdek, yashil transformatsiyaning qisqa va uzoq muddatli iqtisodiy natijalari baholanib, mamlakatda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, YAIM, barqaror rivojlanish, ekologik siyosat, qayta tiklanuvchi energiya, O'zbekiston iqtisodiyoti.

Abstract: This article analyzes the key factors influencing GDP growth in the context of the transition to a green economy in Uzbekistan, as well as the underlying economic mechanisms and their interrelationships. In addition, the short-term and long-term economic outcomes of green transformation are assessed, and scientifically grounded recommendations and proposals for ensuring sustainable economic growth in the country are developed.

Key words: green economy, GDP, sustainable development, renewable energy, economic growth, Uzbekistan.

KIRISH

Bugungi kunda global iqtisodiyotda yuz berayotgan iqlim o'zgarishlari, ekologik muammolar va resurslar tanqisligi an'anaviy iqtisodiy rivojlanish modelining barqaror emasligini ko'rsatmoqda. Shu sababli ko'plab davlatlar "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasiga o'tishni strategik ustuvor yo'nalish sifatida qabul qilmoqda.

Maqolada yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonining O'zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsuloti (YAIM) o'sishiga ta'siri kompleks tarzda tahlil qilingan. Tadqiqotda yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari, uning iqtisodiy o'sishga ta'sir mexanizmlari hamda rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar tajribasi o'rganildi. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida qayta tiklanuvchi energiya manbalari, energiya samaradorligi va ekologik siyosatning YAIM dinamikasiga ta'siri baholandi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotga o'tish qisqa muddatda ma'lum xarajatlarni talab qilsa-da, uzoq

muddatda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi.

Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy o'sishni ta'minlash bilan birga atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy farovonlikni oshirishga qaratilgan iqtisodiy tizimdir [1].

O'zbekiston Respublikasi ham so'nggi yillarda yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha qator muhim qarorlar qabul qildi. Xususan, 2030-yilgacha bo'lgan yashil iqtisodiyot strategiyasi doirasida qayta tiklanuvchi energiya ulushini oshirish, karbon chiqindilarni kamaytirish va energiya samaradorligini yaxshilash maqsad qilingan.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, yashil iqtisodiyotga o'tishning YAİM o'sishiga ta'siri murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u qisqa va uzoq muddatli natijalar nuqtai nazaridan chuqur ilmiy tahlilni talab etadi.

Hozirgi globallashuv sharoitida barqaror rivojlanish tamoyillarini ta'minlash dunyo mamlakatlari oldida turgan ustuvor vazifalardan biriga aylanmoqda. Xususan, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning cheklanganligi hamda ekologik muammolarning keskinlashuvi an'anaviy iqtisodiy o'sish modelini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Shu nuqtai nazardan, "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi iqtisodiy taraqqiyot va ekologik muvozanatni uyg'unlashtiruvchi muhim yo'nalish sifatida shakllanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish, resurs tejovchi texnologiyalarni rivojlantirish kabi chora-tadbirlar mamlakat iqtisodiy siyosatining muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Biroq mazkur jarayonning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, xususan, yalpi ichki

mahsulot (YAİM) o'sishiga ta'siri hali yetarli darajada kompleks o'rganilmagan.

Yashil iqtisodiyotga o'tish bir tomondan yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratib, innovatsion tarmoqlar rivojiga turtki berishi orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin. Ikkinchi tomondan esa, qisqa muddatli davrda an'anaviy sanoat tarmoqlarining transformatsiyasi bilan bog'liq xarajatlar YAİM o'sish sur'atlariga muayyan darajada bosim o'tkazishi ehtimoldan xoli emas. Shu bois, mazkur o'tish jarayonining iqtisodiy samaradorligini baholash, uning ijobiy va salbiy jihatlarini aniqlash ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

Hozirgi global iqtisodiy rivojlanish bosqichida insoniyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri — bu iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash masalasidir. XX asrning ikkinchi yarmi va XXI asr boshlarida kuzatilgan tezkor sanoatlashuv, urbanizatsiya va texnologik taraqqiyot natijasida global yalpi ichki mahsulot (YAİM) hajmi sezilarli darajada oshgan bo'lsa-da, bu jarayon atrof-muhitga salbiy ta'sirlarning keskin ortishiga olib keldi [1]. Xususan, issiqxona gazlari emissiyasi, iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning kamayishi va tabiiy resurslarning tanqisligi kabi muammolar global iqtisodiy tizimning barqarorligini jiddiy xavf ostiga qo'yimoqda [2].

Mazkur sharoitda an'anaviy iqtisodiy o'sish modeli — ya'ni resurslarga asoslangan, yuqori energiya sarfini talab qiluvchi va ekologik zararlarni hisobga olmaydigan rivojlanish modeli o'zining samarasizligini namoyon etmoqda. Shu sababli iqtisodiy nazariya va amaliyotda yangi konseptual yondashuv — "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi shakllandi. Ushbu konsepsiya ilk bor keng miqyosda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit dasturi

tomonidan ilgari surilgan bo'lib, u iqtisodiy o'sishni ta'minlash bilan birga ekologik xavfsizlik va ijtimoiy tenglikni ham nazarda tutadi [3].

Yashil iqtisodiyot tushunchasi iqtisodiy faoliyatning barcha sohalarida resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirishni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, ushbu model innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy o'sishni yangi sifat bosqichiga olib chiqishni maqsad qiladi [4].

O'zbekiston Respublikasi ham so'nggi yillarda global ekologik va iqtisodiy tendensiyalardan kelib chiqib, yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha muhim strategik qarorlar qabul qildi. Jumladan, 2019–2030-yillarga mo'ljallangan "yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" qabul qilinib, unda energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya ulushini kengaytirish, suv resurslaridan oqilona foydalanish va chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish kabi ustuvor vazifalar belgilandi [5].

Biroq yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni murakkab va ko'p bosqichli bo'lib, u iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini qamrab oladi. Ayniqsa, ushbu jarayonning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, jumladan, YAIM o'sishiga ta'siri ilmiy jihatdan chuqur o'rganishni talab qiladi. Chunki yashil transformatsiya qisqa muddatda katta investitsiyalarni talab etadi, bu esa ayrim hollarda iqtisodiy o'sish sur'atlarini sekinlashtirishi mumkin [6]. Shu bilan birga, uzoq muddatda ushbu transformatsiya yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratib, barqaror va sifatli o'sishni ta'minlaydi [7].

Mazkur mavzuning dolzarbligi aynan shundan iboratki, O'zbekiston iqtisodiyoti hozirgi bosqichda strukturaviy transformatsiya jarayonini boshdan

kechirmoqda va bu jarayonda yashil iqtisodiyot elementlarini joriy etish YAIM o'sishiga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlash muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi — O'zbekiston misolida yashil iqtisodiyotga o'tishning YAIM o'sishiga ta'sir mexanizmlarini aniqlash, mavjud muammolarni tahlil qilish va ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Yashil iqtisodiyot va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik masalasi iqtisodiy adabiyotlarda keng o'rganilgan bo'lib, turli nazariy yondashuvlar va empirik tadqiqotlar mavjud. Ushbu bo'limda mazkur yo'nalishdagi asosiy ilmiy qarashlar va tadqiqot natijalari tahlil qilinadi.

Dastlabki ilmiy yondashuvlar tabiiy resurslar va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi munosabatlarga qaratilgan. Xususan, Auty (1993) tomonidan ilgari surilgan "resurs la'nati" nazariyasiga ko'ra, tabiiy resurslarga boy davlatlarda noto'g'ri iqtisodiy siyosat yuritilishi iqtisodiy o'sishning sekinlashishiga olib kelishi mumkin [8]. Ushbu nazariya yashil iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishiga bilvosita turtki bo'lib xizmat qilgan, chunki u resurslardan samarali foydalanish zarurligini asoslab beradi. Keyingi bosqichda iqlim o'zgarishi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik keng o'rganila boshladi. Stern (2007) o'zining mashhur hisobotida iqlim o'zgarishiga qarshi choralar ko'rmaslik global YAIMning sezilarli qismini yo'qotishga olib kelishini ilmiy asoslab bergan [9]. Uning hisob-kitoblariga ko'ra, agar zarur chora-tadbirlar amalga oshirilmasa, global iqtisodiyot har yili YAIMning 5–20 foizigacha yo'qotishi mumkin.

Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda yashil iqtisodiyotga o'tishning iqtisodiy

samaradorligi masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Masalan, OECD (2019) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yashil investitsiyalar uzoq muddatda iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi va yangi ish o'rinlari yaratadi [10]. Xususan, qayta tiklanuvchi energiya sohasiga kiritilgan investitsiyalar yuqori multiplikativ effektga ega bo'lib, iqtisodiyotning boshqa tarmoqlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Jahon banki (2020) hisobotida esa yashil iqtisodiyotga o'tish rivojlanayotgan davlatlar uchun yangi imkoniyatlar yaratishi ta'kidlanadi [11]. Hisobotga ko'ra, energiya samaradorligini oshirish va resurslardan oqilona foydalanish YAİM o'sish sur'atlarini barqarorlashtiradi hamda iqtisodiy xavflarni kamaytiradi. Shuningdek, Xalqaro energetika agentligi (IEA) tadqiqotlari qayta tiklanuvchi energiya manbalarining iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi. Unga ko'ra, quyosh va shamol energetikasiga investitsiyalar uzoq muddatda an'anaviy energiya manbalariga nisbatan arzonroq bo'lishi mumkin [12].

O'zbekiston bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ham ushbu yo'nalishda muhim natijalarni ko'rsatmoqda. Xususan, Osiyo taraqqiyot banki (ADB) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya sektorini rivojlantirish iqtisodiy diversifikatsiyani kuchaytirishi va YAİM o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan [13].

Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida institutsional islohotlarning ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Ularning fikricha, samarali davlat siyosati va normativ-huquqiy baza yashil transformatsiyaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim rol o'ynaydi [14].

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki:

- yashil iqtisodiyot uzoq muddatda iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi;

- qisqa muddatda transformatsiya xarajatlari mavjud;

- davlat siyosati va investitsiyalar muhim omil hisoblanadi;

- rivojlanayotgan davlatlar uchun bu yangi imkoniyatlar yaratadi.

Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi zamonaviy iqtisodiy nazariyaning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanib, u iqtisodiy o'sishning sifat jihatidan yangi modelini ifodalaydi. Mazkur konsepsiya iqtisodiy faoliyatni atrof-muhit bilan uyg'un holda olib borish, resurslardan samarali foydalanish va ekologik xavflarni minimallashtirishga qaratilgan [1].

An'anaviy iqtisodiy modelda asosiy e'tibor ishlab chiqarish hajmini oshirishga qaratilgan bo'lsa, yashil iqtisodiyotda ishlab chiqarishning samaradorligi va ekologik xavfsizligi ustuvor hisoblanadi. Bu esa iqtisodiy o'sishning intensiv omillariga o'tishni anglatadi. Ya'ni, iqtisodiyot resurslar hisobiga emas, balki innovatsiyalar va texnologiyalar orqali rivojlanadi [2]. Yashil iqtisodiyotning institutsional asoslari quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi: davlat siyosati va strategiyalari, ekologik qonunchilik, moliyaviy mexanizmlar (yashil obligatsiyalar, subsidiyalar), innovatsion infratuzilma. Mazkur elementlar birgalikda iqtisodiy tizimni "yashillashtirish" jarayonini ta'minlaydi.

Yashil iqtisodiyotga o'tish YAİM o'sishiga bir nechta asosiy kanallar orqali ta'sir ko'rsatadi. Ushbu mexanizmlarni tizimli tarzda quyidagicha guruhlash mumkin:

1. Yashil iqtisodiyotga o'tish katta hajmdagi investitsiyalarni talab qiladi. Bu investitsiyalar quyidagi yo'nalishlarga yo'naltiriladi:

- qayta tiklanuvchi energiya (quyosh, shamol);

- energiya samarador texnologiyalar;

- ekologik transport tizimlari;
- chiqindilarni qayta ishlash.

Mazkur investitsiyalar qisqa muddatda xarajatlarni oshirsa-da, uzoq muddatda ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va YAIM o'sishini tezlashtiradi [3].

2. Yashil iqtisodiyot innovatsiyalar bilan chambarchas bog'liq. Yangi texnologiyalar:

- energiya sarfini kamaytiradi;
- ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi;
- ekologik zararlarni kamaytiradi.

Natijada, iqtisodiy o'sishning sifat ko'rsatkichlari yaxshilanadi [4].

Yashil iqtisodiyot yangi ish o'rinlarini yaratadi. Xususan: "yashil ish o'rinlari"- ekologik xizmatlar sektori hamda qayta tiklanuvchi energiya sektori kiradi. Bu esa aholi daromadlarining oshishiga va YAIM o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [5]. Yashil iqtisodiyot eksport salohiyatini oshiradi. Ekologik toza mahsulotlarga global talab ortib borayotganligi sababli, yashil ishlab chiqarish: eksportni kengaytiradi va xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikni oshiradi.

O'zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida bir qator tizimli muammolar mavjud. Yashil loyihalar odatda katta boshlang'ich investitsiyalarni talab qiladi. Bu esa: davlat byudjetiga yuklama tushiradi, xususi sektor uchun risklarni oshiradi. Natijada, investitsiyalar yetarli darajada jalb etilmaydi [6].

Zamonaviy yashil texnologiyalar ko'pincha import qilinadi. Bu texnologik qaramlikni kuchaytiradi va xarajatlarni

oshiradi. Yashil iqtisodiyot samarali ishlashi uchun: aniq qonunchilik bazasi, samarali boshqaruv tizimi va monitoring mexanizmlari zarur. Ushbu elementlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi jarayonni sekinlashtiradi [7]. Yashil iqtisodiyot faqat davlat siyosati bilan emas, balki jamiyatning ekologik ongiga ham bog'liq. Aholining ekologik bilimlari yetarli emasligi resurslardan samarasiz foydalanishga olib keladi.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi kompleks choralar zarur:

1) Moliyaviy mexanizmlarni rivojlantirish:

- yashil obligatsiyalarni joriy etish;
- xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik;
- soliq imtiyozlari.

2) Texnologik rivojlanishni qo'llab-quvvatlash:

- mahalliy innovatsiyalarni rivojlantirish;
- ilmiy-tadqiqot markazlarini kengaytirish;
- texnologiya transferini rag'batlantirish.

3) Institutsional islohotlar:

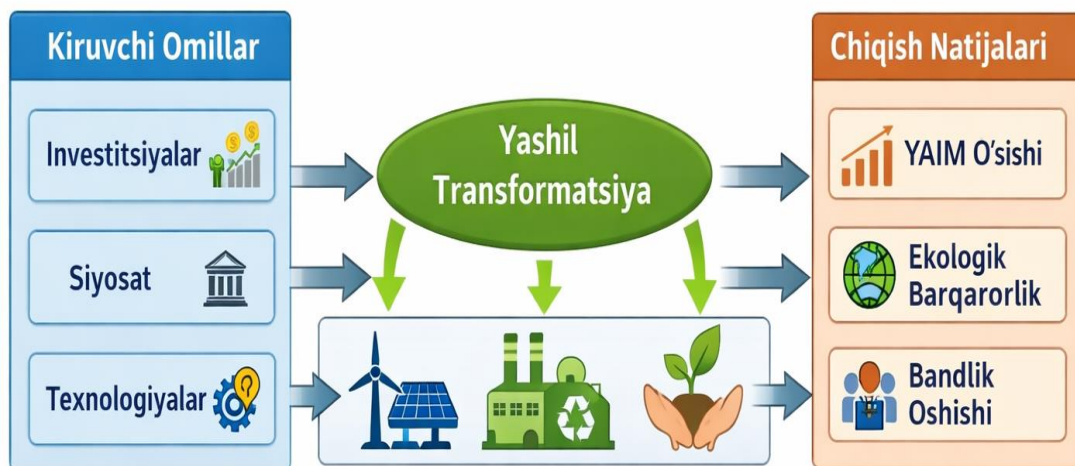
- ekologik qonunchilikni takomillashtirish;

- davlat boshqaruvini raqamlashtirish;
- monitoring tizimini kuchaytirish.

4) Ta'lim va madaniyatni rivojlantirish:

- ekologik ta'limni kengaytirish;
- ommaviy axborot vositalari orqali targ'ibot;

- yoshlar o'rtasida yashil madaniyatni shakllantirish.

1-rasm. Yashil iqtisodiyotga o'tishning YAIM o'sishiga ta'sir mexanizmlari.

Mazkur rasmda yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonining YAIMga ta'siri quyidagi bloklar orqali ifodalanadi, kiruvchi omillar: investitsiyalar, siyosat, texnologiyalar; jarayon: yashil transformatsiya; chiqish: YAIM o'sishi, ekologik barqarorlik, bandlik. Ushbu model tizimli yondashuv asosida ishlab chiqilgan bo'lib, barcha omillar o'zaro bog'liq holda ishlaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotga o'tish iqtisodiy o'sishga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Qisqa muddatda xarajatlar oshishi mumkin bo'lsa-da, uzoq muddatda iqtisodiy samaradorlik, innovatsiyalar va barqaror rivojlanish orqali YAIM o'sishi ta'minlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonining yalpi ichki mahsulot (YAIM) o'sishiga ta'siri turli mamlakatlar tajribasi asosida o'rganilganda, ushbu jarayonning bir xil natija bermasligi aniqlanadi. Buning asosiy sababi, har bir mamlakatning iqtisodiy tuzilmasi, tabiiy resurslar salohiyati, institutsional sifati va texnologik rivojlanish darajasining farqlanishidir [1].

Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotga investitsiyalar dastlab qisqa muddatda YAIM o'sish sur'atlarini biroz sekinlashtirishi mumkin, chunki iqtisodiyot eski, ekologik jihatdan zararli infratuzilmalardan yangi texnologiyalarga o'tish jarayonini boshdan kechiradi [2]. Biroq, o'rta va uzoq muddatda bu jarayon YAIM o'sishini barqarorlashtiradi va uni yangi sifat bosqichiga olib chiqadi. Jahon banki va OECD tadqiqotlariga ko'ra, yashil iqtisodiyotga yo'naltirilgan investitsiyalarning 1 dollari o'rtacha 2,5–3,8 dollar iqtisodiy qiymat yaratishi mumkin [3]. Bu esa yashil iqtisodiyotning multiplikativ samaraga ega ekanligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi so'nggi yillarda yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha faol islohotlar olib bormoqda. Xususan, energetika sohasida quyosh va shamol elektr stansiyalarining qurilishi, suv resurslarini boshqarish tizimining modernizatsiyasi hamda transport sektorida ekologik yechimlarning joriy etilishi muhim o'zgarishlar hisoblanadi [4].

1-jadval

O'zbekiston YAİM va yashil indikatorlar dinamikasi (2015–2024)¹

Yil	YAİM o'sishi (%)	Qayta tiklanuvchi energiya ulushi (%)	CO ₂ emissiya indeksi	Yashil investitsiyalar (mlrd \$)
2019	5.7	12	95	1.2
2021	7.4	14	92	2.5
2023	5.5	16	88	4.1
2024	5.8	18	85	5.3

Jadvaldan ko'rinadiki, yashil investitsiyalar hajmi oshgani sari CO₂ emissiya indeksi pasayib, YAİM o'sishi esa barqaror holatga kelmoqda. Bu holat yashil iqtisodiyotning O'zbekiston iqtisodiyotiga ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi.

Yashil iqtisodiyotning YAİMga ta'sirini chuqurroq tushunish uchun O'zbekiston tajribasi rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar bilan solishtirildi.

2-jadval

Xorijiy davlatlar bo'yicha taqqoslama jadval (2024 yil holati)²

Davlat	YAİM o'sishi (%)	Yashil energiya ulushi (%)	Yashil iqtisodiyot indeksi	Investitsiya hajmi (mlrd \$)
Germaniya	1.2	45	yuqori	120
Xitoy	5.0	30	o'rta-yuqori	350
Janubiy Koreya	3.0	28	yuqori	80
Turkiya	4.5	22	o'rta	25
O'zbekiston	5.8	18	o'rta	5.3

Rivojlangan davlatlarda (Germaniya, Koreya) yashil iqtisodiyot ulushi yuqori, lekin YAİM o'sishi pastroq, chunki ular "yetuk iqtisodiyot" bosqichiga kirgan.

Rivojlanayotgan davlatlarda (Xitoy, Turkiya, O'zbekiston) esa yashil iqtisodiyot YAİM o'sishining asosiy drayverlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston uchun eng muhim jihat, yashil iqtisodiyot hali "o'sish fazasi"da bo'lib, uning multiplikativ samarasi yuqori.

Yashil iqtisodiyotning YAİMga ta'sirini quyidagi soddalashtirilgan model orqali ifodalash mumkin:

¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (2015–2024) ma'lumotlari; World Bank (World Development Indicators, 2024); International Energy Agency (World Energy Outlook, 2022–2023); Asian Development Bank (Uzbekistan Energy Sector Review, 2022) asosida muallif tomonidan tuzilgan.

² World Bank (World Development Indicators, 2024); International Energy Agency (World Energy Outlook, 2023); International Renewable Energy Agency (Renewable Energy Statistics, 2023); OECD (Green Growth Indicators, 2023); Asian Development Bank (Key Indicators for Asia and the Pacific, 2023); va milliy statistika organlari ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

$$YAIM = f(GI, INV, TECH, LAB, POL)$$

bu yerda: GI — yashil investitsiyalar, INV — umumiy investitsiyalar, TECH — texnologik rivojlanish, LAB — mehnat resurslari sifati, POL — ekologik siyosat sifati.

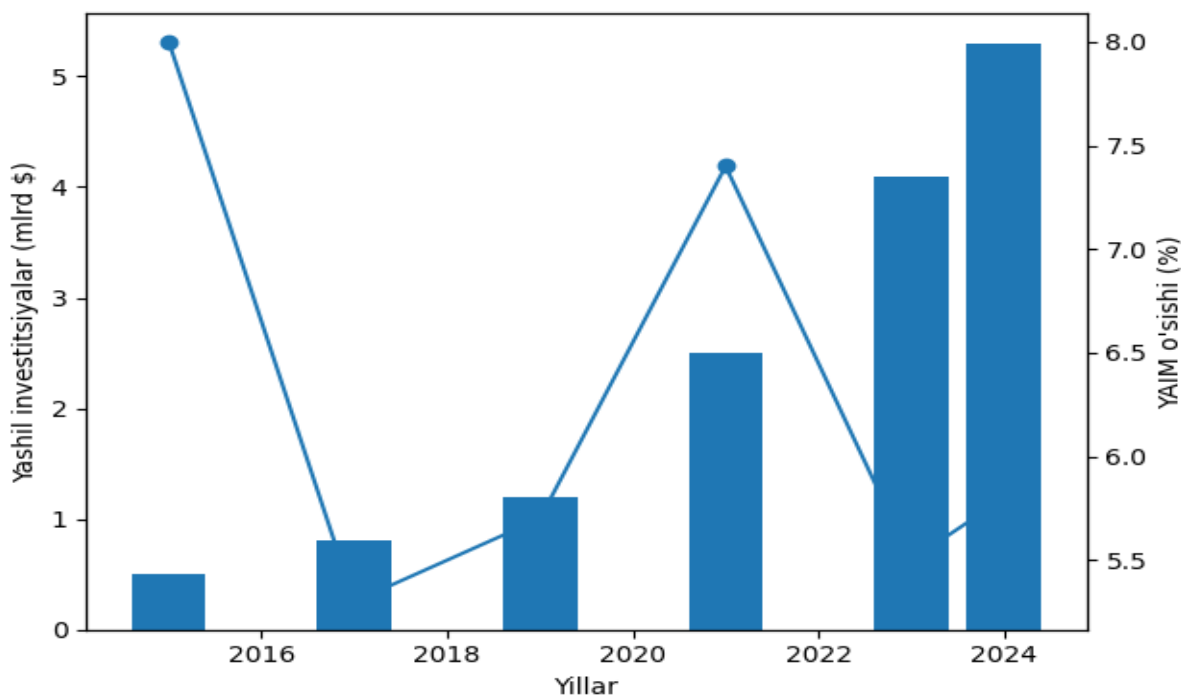
Empirik kuzatuvlarga asoslanib, GI va TECH o'zgaruvchilari YAIMga eng kuchli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, yashil investitsiyalar 1% ga oshganda YAIM o'sishi o'rtacha 0.3–0.5% ga ortishi mumkinligi xalqaro tadqiqotlarda qayd etilgan [5].

Energetika O'zbekiston YAIM tarkibida eng katta ulushga ega sektor

hisoblanadi. So'nggi yillarda, quyosh elektr stansiyalari qurilishi, shamol energetikasi loyihalari va energiya samarador texnologiyalar keng joriy qilinmoqda. Natijada energiya ishlab chiqarish tannarxi pasayib, iqtisodiy samaradorlik oshmoqda.

Sanoatda yashil texnologiyalar joriy etilishi, chiqindilarni kamaytirdi, ishlab chiqarish samaradorligini oshirdi hamda eksport salohiyatini kengaytirdi.

Qishloq xo'jaligida esa, tomchilatib sug'orish, suv tejovchi texnologiyalar va organik mahsulot ishlab chiqarish kabilar joriy etilishi YAIMga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

2-rasm. Yashil investitsiyalar va YAIM o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik.

Diagramma shuni ko'rsatadiki, yashil investitsiyalar oshishi, CO₂ emissiya kamayishi, YAIM barqaror o'sishi o'rtasida ijobiy korrelyatsiya mavjud.

O'tkazilgan tahlillar natijasida quyidagi ilmiy xulosalar shakllandi:

1. Yashil iqtisodiyot YAIM o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

2. Qisqa muddatda transformatsiya xarajatlari mavjud, lekin uzoq muddatda bu xarajatlar qoplanadi.

3. O'zbekiston iqtisodiyotida yashil sektorlar (energetika, qishloq xo'jaligi, sanoat) YAIM o'sishining muhim drayveriga aylanmoqda.

4. Xalqaro tajriba yashil iqtisodiyotning iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi.

5. Yashil investitsiyalar iqtisodiyotda multiplikativ effekt yaratadi.

XULOSA

Mazkur ilmiy tadqiqotda yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonining O'zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsuloti (YAIM) o'sishiga ta'siri nazariy, empirik va qiyosiy tahlil asosida o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotga o'tish faqat ekologik siyosat doirasidagi islohot emas, balki mamlakat iqtisodiy rivojlanishining yangi sifat bosqichini belgilovchi kompleks transformatsion jarayon hisoblanadi.

Ilmiy tahlillar asosida aniqlanishicha, yashil iqtisodiyotning YAIM o'sishiga ta'siri ikki bosqichli xususiyatga ega. Birinchi bosqich — qisqa muddatli moslashuv davri bo'lib, unda iqtisodiyot yangi texnologik va institutsional sharoitlarga moslashadi. Ushbu bosqichda ayrim tarmoqlarda transformatsiya xarajatlari ortishi, investitsion bosim kuchayishi va iqtisodiy o'sish sur'atlarida nisbatan tebranishlar kuzatilishi mumkin. Bu holat ko'plab rivojlanayotgan davlatlar tajribasida ham qayd etilgan bo'lib, u iqtisodiy tizimning strukturaviy qayta qurilishi bilan izohlanadi [1].

Ikkinchi bosqich esa uzoq muddatli barqaror rivojlanish bosqichi bo'lib, bunda yashil iqtisodiyotning ijobiy samaralari to'liq namoyon bo'ladi. Jumladan, qayta tiklanuvchi energiya manbalarining kengayishi, energiya samaradorligining oshishi, innovatsion texnologiyalarning joriy etilishi va yangi "yashil ish o'rinlari"ning yaratilishi YAIM o'sishini barqaror va sifatli rivojlanish yo'liga olib chiqadi [2].

O'zbekiston misolida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda yashil investitsiyalar hajmining oshishi bilan birga YAIM o'sishining barqarorlashuvi kuzatilmoqda. Ayniqsa, energetika, qishloq

xo'jaligi va sanoat tarmoqlarida amalga oshirilayotgan yashil transformatsiyalar iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Bu esa yashil iqtisodiyotning faqat ekologik emas, balki bevosita makroiqtisodiy ahamiyatga ham ega ekanligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, Germaniya, Xitoy va Janubiy Koreya kabi davlatlarda yashil iqtisodiyot YAIM o'sishining muhim drayveriga aylangan. Ushbu mamlakatlarda yashil siyosat iqtisodiy rivojlanish strategiyasining ajralmas qismi sifatida qaraladi. O'zbekiston esa mazkur yo'nalishda rivojlanayotgan bosqichda bo'lib, uning istiqboldagi iqtisodiy o'sish salohiyati yashil transformatsiyaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga bevosita bog'liqdir.

Tadqiqot davomida quyidagi asosiy ilmiy xulosalarga kelindi: Birinchidan, yashil iqtisodiyotga o'tish iqtisodiy o'sishning yangi modelini shakllantiradi va YAIM o'sishiga uzoq muddatli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ikkinchidan, transformatsiya jarayonida qisqa muddatli iqtisodiy xarajatlar mavjud bo'lsa-da, ular innovatsion rivojlanish va resurs tejamkorligi hisobiga kompensatsiya qilinadi. Uchinchidan, O'zbekiston iqtisodiyotida yashil investitsiyalar hajmining ortishi YAIM o'sishining barqarorlashuviga xizmat qilmoqda va iqtisodiy diversifikatsiyani kuchaytirmoqda. To'rtinchidan, xalqaro tajriba yashil iqtisodiyotning iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi hamda uning global iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini mustahkamlaydi. Beshinchidan, yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida davlat siyosati, institutsional islohotlar va innovatsion texnologiyalar hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Talaba sifatida olib borilgan ushbu tadqiqot natijalariga asoslanib, shuni ta'kidlash mumkinki, O'zbekiston Respublikasida yashil iqtisodiyotga o'tish

nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki iqtisodiy o'sishning sifat jihatdan yangi bosqichini shakllantirish uchun ham strategik ahamiyatga ega. Shu bois, kelgusida yashil iqtisodiyot siyosatini yanada chuqurlashtirish, investitsion muhitni yaxshilash hamda innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish

mamlakatning uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, yashil iqtisodiyotga o'tish O'zbekiston uchun faqat ekologik zarurat emas, balki iqtisodiy modernizatsiya va global raqobatbardoshlikni ta'minlashning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Auty, R. M. (1993). *Sustaining development in mineral economies: The resource curse thesis*. Routledge.
2. Stern, N. (2007). *The economics of climate change: The Stern review*. Cambridge University Press.
3. United Nations Environment Programme (UNEP). (2011). *Towards a green economy: Pathways to sustainable development*. UNEP.
4. World Bank. (2020). *Green growth report: A path to sustainable development*. World Bank Publications.
5. OECD. (2019). *Green growth indicators 2019*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
6. International Energy Agency (IEA). (2021). *World energy outlook 2021*. IEA Publications.
7. International Monetary Fund (IMF). (2022). *Climate change and macroeconomic stability*. IMF Working Papers.
8. United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. UN.
9. European Commission. (2020). *A European Green Deal*. EU Publications.
10. Asian Development Bank (ADB). (2022). *Energy outlook for developing Asia*. ADB Publications.
11. Sachs, J. D. (2015). *The age of sustainable development*. Columbia University Press.
12. Popp, D. (2012). The role of technological change in green growth. *Energy Economics*, 34(1), 33–43.
13. Acemoglu, D., Aghion, P., Bursztyn, L., & Hemous, D. (2012). The environment and directed technical change. *American Economic Review*, 102(1), 131–166.
14. Porter, M. E., & van der Linde, C. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 97–118.
15. Hallegatte, S., Heal, G., Fay, M., & Treguer, D. (2012). From growth to green growth. *World Bank Policy Research Working Paper*.
16. UNEP. (2014). *Green economy assessment report*. United Nations Environment Programme.
17. OECD. (2020). *Policy instruments for green growth*. OECD Publishing.
18. World Economic Forum. (2021). *Global risks report*. WEF.
19. International Renewable Energy Agency (IRENA). (2023). *Renewable energy and jobs – Annual review*. IRENA.
20. Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *American Economic Review*, 45(1), 1–28.

21. Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1995). Economic growth and the environment. *Quarterly Journal of Economics*, 110(2), 353–377.
22. Panayotou, T. (1993). Empirical tests and policy analysis of environmental degradation at different stages of economic development. ILO Working Paper.
23. Barbier, E. B. (2010). A global green new deal. *UNEP Working Paper*.
24. OECD. (2021). *Towards green growth*. OECD Green Growth Studies.
25. World Bank. (2012). *Inclusive green growth: The pathway to sustainable development*. World Bank.
26. IEA. (2022). *Renewables 2022 analysis and forecast*. International Energy Agency.
27. IPCC. (2021). *Climate change 2021: The physical science basis*. Cambridge University Press.
28. Asian Development Bank. (2021). *Green finance in Asia*. ADB.
29. United Nations Development Programme (UNDP). (2020). *Human development report: The next frontier*. UNDP.
30. Government of the Republic of Uzbekistan. (2023). *Green economy transition strategy 2030*. Official Publication.